

Stadens
odlare

Stadens
odlare

FATABUREN 2003

Stadens odlare

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2003

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har idag. Fataburen har sedan dess förenat höga kunskapsmässiga ambitioner med syftet att nå en stor publik.

Från början har årsboken varit en förbindelselänk till stöd- och vänföreningar och idag är den också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna.

Museernas verksamhetsberättelser trycks numera separat och kan rekvireras från respektive museum.

Fataburen 2003
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

©Nordiska museet och respektive författare
Redaktör Christina Westergren
Bildredaktör och fotograf Marie Andersson, fotografier ©Skansen om inte annat anges
Idé Mats Janson och Leif Thorin
Redaktionellt arbete Mats Janson och Berit Nordin
Engelsk text, översättning/språkgranskning Ewa Johansson, Idiom Translations
Omslag och grafisk form Lena Eklund, Kolofon
Omslagsbilder Marie Andersson ©Skansen och Gatu- och fastighetskontorets arkiv i Stockholm
För- och eftersättsblad foto Birgit Brånvall
Tryckt hos Fälb & Hässler, Värnamo 2003
ISSN 0348 971 X
ISBN 91 7108 490 8

Koloniområdet på Skansen

MATS JANSON

har varit intendent på Skansens kulturhistoriska avdelning mellan år 1974 och år 2001 med bl.a. trädgårdarna vid hus och gårdar som en av arbetsuppgifterna. Han har skrivit om Skansens trädgårdar i Fataburen 1987.

Vill man inom Skansens redan till stor del utnyttjade yta ge en någorlunda illusorisk bild av ett koloniområde, med dess mångfald av miniatyrstugor och odlingslotter likt ett förtätat egnahemsområde i förminskad skala, ställs man inför en svår uppgift. Man måste i så fall acceptera att detta endast kan ske genom att skapa ett begränsat utsnitt av området med ett par, tre stugor och odlingslotter som exempel. Detta förfarande, att på friluftsmuseum skildra utsnitt och sammandrag av verkligheten, har man sedan friluftsmuseernas start måst acceptera – den enskilda gården lösryckt från den omgivande bybebyggelsen, herrgården utan sina ekonomibyggnader, bondgården, torpet utan åker och äng.

Sammanhanget i vilket kolonistugorna ingått, måste man själv försöka föreställa sig, främst med hjälp av kunniga kolonister som ska finnas där för att förklara och berätta för besökarna.

Förberedelserna

Redan på 1980-talet väcktes för första gången frågan om att låta kolonirörelsen bli representerad på Skansen. En stuga från Södra Tantolunden skänktes och ställdes upp till förvaring på Skansen i väntan på beslut om lämplig plats för det framtida koloniområdet. Eftersom stugan kom från Södra Tantolunden valdes just detta område att tjäna som exempel på ett koloniområdes framväxt och historia, och även att fungera som förlaga vid uppbyggnaden av ett koloniområde på Skansen. För det behövdes mer kunskap om hur koloniområdet uppstått, hur stugorna byggts och inretts, vad som odlats

Vårsådd på Skansens koloniområde. Kolonister från Skansens Koloniträdgårdsförening hjälper till med att sköta odlingarna och berätta om stugor och lotter för besökarna.

Motstående sida. Lott 43 i Södra Tantolunden, alldeles i närheten av den plats där en av Skansenstugorna ursprungligen stod. Foto Brita von Knorring 1982
©Nordiska museet.

i odlingslotterna, hur kolonisterna där levt sitt sommarliv med odling och i social gemenskap och om hur föreningen hållit samman det hela.

Ett projekt startade med att försöka ta reda på detta. Ett samarbete inleddes med Nordiska museet och Institutet för folklivsforskning vid Stockholms universitet. Från museet avdelades en tjänsteman, Brita von Knorring, för att under sommaren 1982 i nära samarbete med Skansen utföra ritningar av stugor och tomter, göra skisser över möbleringen i stugorna och över lotternas disposition och odlingar. Kameran användes självfallet flitigt.

Genom Institutet för folklivsforskning fick vi kontakt med en etnologistuderande som var intresserad att utföra en studie över ett koloniområde bland annat utifrån frågeställningen om koloniområdet är ett »lokalsamhälle« eller en underordnad del av »storsamhället« Stockholm. Studenten, som anställdes av Skansen en kortare tid, fick för projektets räkning i uppgift att gå igenom koloniföreningens arkivalier i form av bland annat protokoll och räkenskapsböcker, vilka var föredömligt förda och ordnade alltifrån starten 1917. Dessutom intervjuade etnologen kolonisterna för att få en bild av livet i området mitt i storstaden: om vad den sociala gemenskapen i fest och vardag har för betydelse, om innebörden av »koloniandan« och om vilka konflikter i stort som smått som kunde uppstå. Arbetet utmynnade i en uppsats som lades fram vid Institutet för folklivsforskning vid Stockholms universitet 1983.

Av olika skäl – man kunde bland annat inte enas om en lämplig placering av ett koloniområde inom Skansen – blev koloniprojektet vilande ända till början av 1990-talet. Då tog

När stugorna renoverats och återförts i skick som på 1920- respektive 1940-talet och trädgårdarna blivit klara, förklarades området invigt den 10 augusti 1997. Flaggan hissades i topp och besökarna kunde titta in i de tidstypiskt inredda stugorna.

Koloniförbundet upp frågan igen med dåvarande Skansenchefen Hans Alfredson och då erbjöd man också Skansen ytterligare en stuga från Tantoområdet. När Anna-Greta Leijon tillträtt som ny Skansenchef och Skansen av Koloniförbundet blivit utlovad ett ekonomiskt bidrag för att täcka en betydande del av kostnaderna, kunde man äntligen under sommaren 1995 starta projektet med anläggningsarbetet för tomterna och renoveringen av stugorna på den plats i utkanten av Stadskvarteren som valts ut.

Den 10 augusti 1997 kunde så Skansens koloniområde invigas med ett stort invigningsprogram för kolonister och all-

mänhet, med tidstypisk sång och musik från 1920- och 40-talen och invigningstal av Koloniförbundets ordförande Alf-Gunnar Svahn och Skansens Anna-Greta Leijon. Det serverades flädersaft till besökarna (de flesta kolonister) och slutligen hissades flaggan i topp som definitiv bekräftelse på att kolonistugorna och lotterna nu stod färdiga att visas upp för en intresserad allmänhet. För den skull hade Skansens Koloniträdgårdsförening bildats, som bland annat skulle organisera intresserade och frivilliga kolonister att sköta odlingarna, visa stugorna och informera om kolonirörelsen. En anläggning som förenar kultur och natur med engagemang av människor från en viktig folkrörelse, har för framtiden fått en hemvist på Skansen.

Området

I likhet med Tanto består Skansens natur av ett cirka 50 meter högt gråstensberg med berghällar jämnslipade av inlandsisen och med inslag av relativt mager vegetation som växer i bergssluttnings skrevor. Uppe på själva Skansenplatån fanns det även förutsättningar för träd och buskar att i större omfattning finna fotfäste, särskilt sedan Artur Hazelius från 1891 påbörjat sitt anläggningsarbete av friluftsmuseet och av den anledningen fört dit mängder av jord och planterat tusentals träd och buskar som inramning till de kulturhistoriska anläggningarna.

1994 när koloniområdet skulle mutas in, utgick man från Stadskvarteren – kolonisterna är ju stadsbor varför området borde ligga i »stadens« utkant. Följde man stadsgatan förbi Apoteket och Hazeliushuset och kom ut på landsvägen som

De två stugorna från Tanto placerades i ett område på Skansen som har många likheter med det ursprungliga koloniområdet. Lotterna omges utmed vägen av ett rödfärgat spjälstaket med vitmålade spetsar. Mot granntomten avgränsas lotterna av spaljerade hallonbuskar eller staket av enkla slanor.

leder till Bollnästorget, fanns snett mitt emot Posthuset ett stycke outnyttjad mark, som starkt påminde om Tantonaturen. Här fanns bergsslutningen, skrevorna och där under ett stycke jämn mark, som efter avverkning av träd, röjning av buskar och tillförsel av jord, kunde bli lagom stor för två odlingslotter med stugor, cirka 265 kvadratmeter vardera.

Det var just i gränzonen mellan staden och landsbygden

som städerna erbjöd mark till koloniföreningarna, ett läge kolonisterna gärna godtog, bara kommunikationerna mellan stadsdelen där de bodde och området var goda. Här »kunde man få en känsla av landets rogivande inverkan« och här var inte luften blandad med rök, buller och ångor som i staden.

Ordning, reda och viss likformighet var koloniområdenas signum från början. I områden med jämn topografi placerades stugorna i rader i rutnät med identiskt stora tomter. »Vilket gott intryck då man ser de små stugorna i en vacker krets med trädgårdarna framför, allt ordnat och överskådligt. Denna ordning är viktig när koloniträdgården utbreder sig på en jämn äng. En besökare kan lättare finna sig tillrätta än om husägaren utan ordning förlagt stugan där lottägaren funnit det passande«, skrev man i Föreningen Koloniträdgårdar i Stockholms tioårsskrift 1916.

En viss frihet i dispositionen av området medgavs om området låg i en backig terräng (som Tantoområdet), där det var markförhållandena som bestämde stugans plats. »Här är överskådligheten av mindre intresse – här lockas man till en mera pittoresk anordning«, skriver man i samma artikel.

Stugor

Skansens koloniområde består av två stugor med tillhörande odlingslotter och får ses som ett utsnitt av ett kvarter i ett tänkt koloniområde som Tanto. I Tanto med dess kuperade topografi löper tre vägar i olika nivåer i öst-västlig riktning och bildar långsträckta kvarter med plats för ett tiotal lotter i varje. Smala, relativt branta gångvägar skapar kommunikation även i nord-sydlig riktning. Rödfärgade spjälstaket eller

häckar omsluter vanligen kvarteren utmed vägarna, medan lotterna inom kvarteret avgränsas med spaljerade hallonbuskar, bärbuskar eller med staket av enkla slanor.

Stugorna är i enlighet med vedertagen praxis placerade på bergspartiet för att inte onödigtvis ta odlingsbar mark i anspråk, så långt bak på tomten som möjligt och med framsidan åt odlingarna så att kolonisterna från verandan eller uteplatsen kan hålla uppsikt över lotten och njuta av resultatet av sina odlarmödor.

Båda stugorna kommer från samma kvarter inom Tantoområdet och är uppförda omkring 1920. För att visa på skillnader i odlande och i inredningen av stugorna, bestämde Skansen i samråd med Koloniförbundet att låta den ena kolonilotten med stuga från lott nr 52 visa 1920-talet, det vill säga tiden efter första världskriget. Den andra lotten med stuga från lott nr 49, »40-talsstugan«, skulle präglas av tiden efter andra världskriget. På så sätt kunde vi låta 20-talslotten domineras av nyttoväxter som var särskilt viktiga i anslutning till första världskrigets nödår, medan 40-talets kolonister kunde offra större utrymme även åt »onyttiga« blommor och andra prydnadsväxter – bara för att kunna glädjas åt. På liknande sätt kan vi, vad gäller inredningen, belysa skillnader i möbler, gardiner, tapeter och husgeråd m.m.

Stugorna är tämligen lika både till utseende och teknisk konstruktion. Dock skiljer de sig i fråga om färgsättningen – 20-talsstugan är faluröd och 40-talsstugan gul – och ansluter sig till två av de tre kulörer som enligt föreningens stadgar var tillåtna inom Tanto. Den tredje var tjärans bruna färg. Vad gäller den arkitektoniska utformningen påminner stugorna starkt om de typstugor i form av ritningar som Föreningen

Här rödfärgas
20-talsstugan.

Stockholms Koloniträdgårdar tog fram som förlaga för kolonisternas byggande i början av förra seklet, vilka ritats av bland annat arkitekten Ragnar Östberg.

På 40-talsstugans tomt klipps gräset med gräsklippare.

Något slaviskt byggande efter typritningar har tydligen inte förekommit i Tanto, att döma av Skansenstugorna och de äldre stugor som finns kvar i området, utan varje kolonist har

i detaljer som fönster, dörr och veranda byggt efter sitt eget huvud och med det byggnadsmaterial som man på olika sätt kommit över. Stugans största antal kvadratmeter (14 kvadratmeter enligt föreningens överenskommelse med Drätsel-nämnden) var dock ett heligt tal som måste hållas.

Stugorna är uppförda med en regelstomme i form av stolpar som står på en syll och som ovanpå hålls samman av hammarband eller överliggare. Syllen vilar på gjutna plintar med näver som isolering där emellan på 20-talsstugan, och tjärpapper på 40-talsstugan. Ytterväggarna är i båda stugorna gjorda av horisontellt lagd enkelfasspont. Kolonisterna har ofta utnyttjat så kallat skålvirke till sina hus, det vill säga sådant virke som »blivit över« på byggarbetsplatser och andra ställen. Enligt muntlig tradition skulle innerväggarna i 20-talsstugan vara byggda av virke från de stora lådor som Fordbilarna levererades i, och som kolonisterna mer eller mindre kunde hämta gratis. Yttertaken är uppburna av smäckra, nedtill avfasade takstolar, på vilka lagts takbrädor och tjärpapp. Innertaken följer takstolarnas lutning cirka 30 cm från vägg, varefter mellantaket följer, med ett litet vindsutrymme ovanpå. Vid renoveringen av 20-talsstugan på Skansen påträffades som isolering mot väggen ett exemplar av tidskriften Hemmet från år 1920.

Husen har en ganska sparsam utsmyckning, vilket också är i överensstämmelse med rekommendationerna från Föreningen Stockholms Kolonister. Rådet var att inte överlasta huset med »torn, kupor och andra grannlåter« och inte heller använda »de fula pärlspontade snickerifabriksprodukterna, som har en massa utkrusseleringar, som ej passa för det lugna lilla hemmet«. Liksom i fallet med typhusen, har Tanto-

kolonisterna, åtminstone vad gäller pärlsponten, inte följt råden till punkt och pricka.

Viktig ur trivselsynpunkt var verandan, som oftast placerades på den sida som vetter mot trädgården. 20-talsstugan har en liten veranda med ett utskjutande sadeltak buret av hörnstolpar. Tillsammans med en rundning i stolparnas inåtvända sida och i gavelröstets nedre kant får den vitmålade verandan utifrån en mjukt inbjudande, nyckelhålslikande öppning. 40-talsstugan däremot har endast ett sadeltaksformat skärmtak över trappan, som hålls upp av ett par stolpar.

Socklarna är på 20-talsstugan försedda med stående slätspont med luckor, medan motsvarande på 40-talsstugan är täckta med en diagonal spaljé, delvis löstagbar, vilket gör det möjligt att förvara diverse trädgårdsredskap under stugorna. Mindre redskap som spadar, krattor, hackor etc. förvaras i en cirka $2 \times 0,80$ m stor låda med tjärpappsklätt utåt lutande lock som står bakom respektive stuga. 20-talsstugan har också på vänstra kortsidan en liten köksbänk, eftersom många köksysslor vid fint väder gärna utfördes utomhus.

Stugorna är interiört lite olika disponerade. 20-talsstugan, vars yttermått är $2,20 \times 3,50$ m, har till vänster ett avbalkat kök ($0,8 \times 2,1$ m) med ett litet bänkskåp och ett överskåp i ljust grönmålad pärlspont. Det finns en lucka i golvet till en liten källare som höll mjölken, smöret och pilsnern sval. Uppvärmningen av stugan och ibland viss matlagning skedde med hjälp av en liten vedkamin, som står i vardagsrummet rakt fram när man kommer in. Till höger om kaminen är en sockerlåda ställd på ena långsidan med öppningen utåt för att utnyttjas som vedförråd och som uppställningsplats för kast-ruller, stekpanna och andra husgeråd.

Verandan, en viktig trivselfaktor.

Väggarna är tapetserade med ett nytryck i blått, som nära överensstämmer med en av de äldsta tapeterna i det ganska tjocka tapetlager, som tagits tillvara. På golvet ligger en brun korkmatta från tiden. Längs högra kortsidan står utdragssoffan och framför denna ett bord och ett par stolar. När hela familjen skulle övernatta, får man tänka sig att hela golvutrymmet utnyttjades för madrasser och sängkläder.

40-talsstugan, 2,30 × 2,45 m i yttermått, består av endast ett rum – ett »allrum«. I vänstra delen finns »köksdelen« med en

Vardagsrum i 20-talsstugan. Väggarna är tapetserade med nytryck i blått, som nära överensstämmer med de originaltapeter man hittade rester av.

vedkamin, ett väggskåp för porslin och husgeråd och där under ett slagbord. Om man inte ville elda i kaminen för matlagningens skull, kunde man istället använda sig av Primus-köket med fotogen som bränsle, en på 40-talet över 50 år gammal svensk uppfinning. Intill kaminen finns vattenhink och diskbalja. Högra delen utgör vardagsrum och sovrum med utdragssoffa, bord och stolar. Rummet är ljust med fönster åt tre väderstreck. Väggarna är här tapetserade med en rosa tapet med blommotiv, en originaltapet från 40-talet. På

40-talsstugans allrum med originaltapet från 40-talet.

golvet ligger en linoleummatta och trasmattor. Ville man på lördagskvällen skapa litet speciell stämning tog man fram vevgrammofonen, här av märket Nirona, och spelade någon av den tidens schlagers som till exempel Violer till Mor med sång av Bertil Boo från 1946 eller någon äldre skiva som till

Kaffepaus i 40-talsstugan.

exempel Där lindarna blomma med sång av Sven Olof Sandberg från 1928.

För kvinnorna, som oftast vistades på kolonilotten med barnen medan mannen arbetade, innebar kolonilivet en sänkning av köksstandarden jämfört med i lägenheten hemma. Ändå var kolonin uppskattad, eftersom man upplevde lotten som ett enda stort vardagsrum. Barnen lekte eller hjälpte till i trädgården, maten lagades under bar himmel och när pappa kom hem från arbetet i fabriken vid sextiden dukades kvällsmaten upp i trädgårdsmöbeln.

Odlingslotterna

Från kolonisthåll framhöll man, bland annat när man försökte övertyga städerna att ställa mark till koloniföreningarnas förfogande, att kolonisternas »intensiva« utnyttjande av varje liten jordyta inom lotten bidrog till folkförsörjningen. Detta var särskilt viktigt i tider av krig och kris, till exempel under och efter första världskriget. Ett argument var också att koloniträdgårdarna gav större avkastning än vad ett normalt odlande på motsvarande jordyta skulle ge. Kolonirörelsen hade lyckats ganska bra i sin propaganda: 1916 fanns det koloniträdgårdar i 37 svenska städer.

Skansens båda odlingslotter har, som redan antytts, sinsemellan olika karaktär. 20-talsstugans lott framför bergskanten vill visa att den odlingsbara jorden till största delen är utnyttjad till sådana växter som kan bidra till familjens hushåll. Odlingsytan är genom grusgången som leder från grindhålet fram till stugan indelad i två hälfter. Den vänstra odlingsytan är i sin tur indelad i fyra kvarter med nedtrampade gångar. I

Koloniområdet på Skansen med stugor och odlingslotter. Teckning Maria Moberg.

de yttre hörnen finns fruktträden: gråpäron och plommon närmast berget, körsbär och äpple mot ytterstaketet. I de fyra landen där innanför odlas omväxlande grönsaker och rotfrukter. Potatisen var från början viktigast i en tid under första världskrigets nödår, då till och med gatstenar bröts upp av stockholmare för att göra det möjligt att odla potatis på vissa gator.

Dessutom odlas i 20-talstappan – som exempel på andra viktiga nyttoväxter som ingick i basfödan – kålrötter, rödbetor och rovor. Rotfrukterna förvarades på lotten i källargropen

Kaffepaus utomhus.

eller »stukan«, och kunde sedan successivt forslas hem till lägenheten under vinterhalvåret. Grönsaker som odlades, och som efter torkning kunde utnyttjas för kommande behov, var spritärter och bondbönor.

Även om huvudinriktningen i odlandet till en början var nyttoväxter, fanns det redan under 20-talet en längtan att pryda trädgården med vackra blommor, buskar och träd. »Omsorgen om den lilla täppan förestavas inte bara av en strävan att få mesta möjliga vinning ur den, det synes också ha tillkommit något av en odlarglädje, känslan av att finna trev-

Sedum.

nad och skönhetsvärden uppstå på den lilla bit mark, som kolonisten fått under sin vård«, skriver Västmanlands Läns Tidning om Biskopsängens koloniområde i Västerås 1928, enligt ett citat i en bok som kom ut 1998 om detta koloniområde.

Foton från olika koloniområden i Stockholm från slutet av 20-talet, inklusive Tanto, visar att kolonisterna var särskilt måna om att ge rabatterna på ömse sidor om grusgången mellan grinden och entrén till stugan en medveten, enhetligt präglad utformning i form av rader av låga kantväxter i olika

Resultat av sommarens arbete.

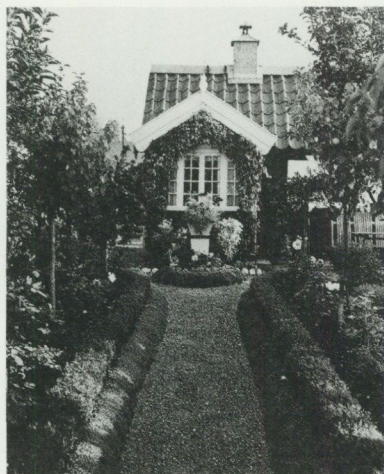
Trädgårdsgången med rabatter på ömse sidor har ansetts viktig av kolonister på många håll. Tre stugor från tre områden i Stockholms-trakten: Årsta 1928, Traneberg 1924 och Dalen 1927. Foto i Nordiska museets arkiv Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

nivåer – den låga raden närmast grusgången, de högre däref-
ter. Om kantväxterna bestod av låg- och tätvuxna buskar, var
de också klippta. Kantväxterna ramar in odlingarna där in-
nanför, hjälper till att hålla gruset på plats och ger samtidigt
en känsla av ordning och reda.

20-talslottens prydnadsväxter är begränsade till rabatterna
utmed grusgången och den smala jordremsan nedanför bergs-
kanten. Som lågväxande kantväxt utmed gången har valts
smultron – vackra blommor och läckra bär. Gångens andra
rad flankeras vid grindhålet av löjtnantshjärta och i andra än-
den av doftpion. I övrigt följer i denna rad, sida vid sida om
gången, bland annat sedum, bondpion, smörboll och präst-
krage.

I jordremsan mot berget finner vi perenner som stormhatt,
digitalis, akleja och bergklint och några ettåriga blommor

som såddes. Fröer var dock förhållandevis dyra. Därför var de flesta blommorna perenner som man bytte till sig från grannar, en typisk verksamhet kolonister emellan vilket också främjade sociala kontakter. Den lilla del som återstår till höger om grusgången har fått karaktären av naturyta med inslag av ängsblommor och andra fritt växande örter. I almens skugga där inte ängsblommor trivs, ska perenner och buskar växa, som inte är alltför beroende av solljus – rudbeckia och praktlysing, kaprifol och bondros.

Tomterna låg ofta i rad inom kvarteret. En vanlig metod att avgränsa lotterna från varandra var att utmed gränslinjen plantera en hallonhäck med två rader hallonbuskar. Mitt emellan respektive familjs hallonrad slog man ned ett antal stolpar cirka 1,3 m höga på vilka man spikade fast tvärsålar så de bildade ett kors. På dessa spände man sedan i sin tur, på

Från 20-talsstugan har man utsikt över odlingarna med i huvudsak nyttoväxter. 40-talslotten skymtar med mer blommor och prydnadsväxter.

vardera sidan om mittstolpen, två parallellt löpande järntrådar mellan vilka hallonbuskarna växte. En häck som gav avkastning och som förutsatte att man kunde samarbeta och även lita på varandra. I hallonhäckens förlängning på bergskant och naturmark är det ett enkelt slanstaket som skiljer de båda tomterna åt.

Den högra lotten i Skansens koloniområde, 40-talslotten, har i stort sett samma grunddisposition som den just beskrivna med odlingsytor på var sin sida om grusgången. Gången är

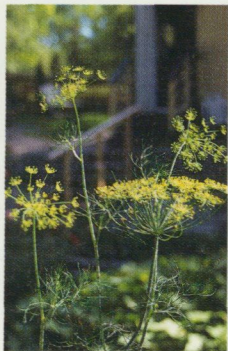

Potatisskörd.

här försedd med kantstenar, varefter följer i parallella rader lågväxande rosenbräcka och gammaldags rosor omväxlande med brudslöja. I partiet ovanför trädgårdsgången på den slutande ytan framför stugan har man anlagt en stenterrass såsom den kunde ha varit utformad på Tantos bergssluttning. Vi får tänka oss att det är kolonisten-stenarbetaren (det fanns en sådan på Tanto), som med sin yrkeskunskap anlagt denna vällagda stenterrass som plats för trädgårdsmöblen. Här på bergspartiet finns också flaggstången.

De svåra tiderna under världskrigen med matvarubrist och ransoneringar är nu i stort sett över, och kolonisterna behöver inte längre utnyttja varje kvadratmeter av jorden till nyttoväxter. De kan allt mer unna sig att låta trädgårdarna prunka av blommor och prydnadsväxter. Man kan till och med »offra« en del av den gamla odlingsytan för en gräsmatta, här i 40-talslotten främst till vänster om grusgången. I gräsmattan finns mellan äppelträd och stamsyrén en rund, hög rabatt med olika perenner som flox, pion, brudslöja, daggfunkia. Och längs bergskanten odlas alltfler ettåriga sommarblommor som rosenskära, malva, krasse och luktärt... Äppelträd (Astrakan och Transparente blanche), päronträd (Esperens herre) och skuggmorell är placerade i en halvcirkel i utkanten av lotten för att inte skugga odlingarna alltför mycket.

Nyttoväxterna som potatis, bondbönor, lök och gurka är hänvisade till en relativt begränsad yta till höger om grusgången. Nya bland nyttoväxterna är sallad och tomat som man efter andra världskriget allt mer lärde sig uppskatta. I bergskanten odlas också några kryddväxter för doft och smak, bland andra åbrodd, mynta och salvia, och på ytor som blivit över den obligatoriska dillen, persiljan, gräslöken.

Dill.

Förlagor

Som underlag vid arbetet med rekonstruktionen av kolonitäpporna, men även när det gällt stugorna, staketen, grindarna, trädgårdsgångarna, möbleringen på tomten, har vi haft stor hjälp av det stora fotomaterial, som finns förvarat på Stockholms Gatu- och fastighetskontor och vars äldsta del omspannar tiden 1900–1935. Fotografierna finns förvarade i fyra tjocka album och är förmodligen insamlade av Föreningen Koloniträdgårdar i Stockholm, vars verksamhet från 1921 kom att ingå i Stockholms stad med Anna Åbergsson som fö-

Koloniområdet
i vintersömn.

reståndare för en särskild koloniträdgårdsexpedition. Fotomaterialet har stort kulturhistoriskt värde och finns även delvis avfotograferat och förvarat på Nordiska museet.

Tidskriften Koloniträdgården, som började ges ut 1918, har under årens lopp varit en viktig inspirationskälla och ett

läromedel i trädgårdskunskap för kolonisterna. För oss på Skansen, som i samarbete med Koloniträdgårdsförbundet och enskilda kolonister hade i uppgift att rekonstruera två kolonilotter, var det viktigt att gå igenom tidningens årgångar för de tider som Skansenlotterna skulle illustrera. Ur tidningen kunde vi hämta många goda odlingsråd från respektive tid, som vi sedan kunde överföra på våra Skansenlotter, på samma sätt som kolonisterna en gång gjort runt om i landet. Råden kunde gälla vilka sorters fruktträd som bäst lämpar sig på den lilla kolonilotten, vilka potatissorter som gav bästa avkastningen, om odling av rabarber, kryddväxter, nyttoväxter och blommor etc.

Ett problem för oss idag har varit att finna fröer av de gamla, ettåriga växterna. Vissa fröfirmor har tack vare det nyväckta intresset för de gamla sorterna tagit upp sådana i sitt sortiment, medan vissa sorter är omöjliga att finna. En organisation som värnar och försöker hålla de gamla sorterna vid liv är Sesam, som i det arbetet också samarbetar med Nordiska genbanken. Genom Sesam har vi fått tillgång till utsäde till äldre sorters ärtor, bönor och spenat. Perennerna, som lever vidare generation efter generation, har vi i många fall kunnat hämta på de äldre koloniområdena, då respektive sort varit odlad där sedan länge. Viktigt är då att ursprungsplatsen för respektive växt blir noggrant förtecknad och dokumenterad.

Det är mycket tack vare kolonisterna och deras intresse att hålla de gamla sorterna vid liv, som vi kunnat rekonstruera ett par tidstroga kolonilotter på Skansen. Vi hoppas att vi genom dessa kolonilotter kan bidra till att öka intresset för odling enligt traditionella metoder och hålla kvar de gammaldags sorterna, samtidigt som vi hoppas att människan ska

förstå att för odling i kolonilottens skala behövs inte alla dagens sofistikerade, dyrbara och hårt marknadsförda trädgårdsredskap och garnityr. Kanske kan vi också inspirera stressade storstadsmänniskor att, som tidningen Koloniträdgården skrev 1942, i den egna lilla kolonitäppan »finna harmonin inom eller utanför sig själv« och därmed »känna livets pulsar slå allt starkare«.

Beskrivningen av odlingslotterna har skett i samarbete med Ann-Marie Moberg, Skansens trädgårdsmästare, och Maria Moberg, Skansenkolonist. De har även medverkat i planeringen av trädgårdarna tillsammans med Solveig Sidblad, hortonom och rådgivare på Koloniträdgårdsförbundet. Carl Westerman, arkitekt SAR, och Jan Nyberg, kolonist och f.d. ombudsman i Byggnads, har lämnat uppgifter om stugorna. 2001 bildades Stödföreningen för Skansens Koloniträdgårdar för att bevara och sprida kunskapen om dem och om koloniträdgårdsrörelsen.

En plats för drömmar om våren.